

Parkkikerppojen kertomaa

Laatutuotteita nahkurin orsilta

■ Hämeen Härkätietä kulkeva matkaaja sukeltaa suoraan sadan vuoden takaisiin tunnelmiin, kun poikkeaa Portaan nahkurinverstaassa.

Teksti ja kuvat Elina Saarinen

Portaan nahkurinverstaalla pääsee aistimaan suomalaista pienteollisuushistoriaa aidossa ympäristössä. Parhaina aikoinaan verstaas työllisti kymmenkunta miestä.

Kari Tikka raottaa luukkua punaisen tuvan lankkulattiassa. Sen alta paljastuu allas, jossa sata vuotta sitten säilöttiin nahkoja vahvassa suolaliemessä ennen kuin niitä ryhdyttiin parkitsemaan suurissa puusammioissa.

Tammelan kunnan Portaan kylässä sijaitsevassa vanhassa nahkurinverstaassa järjestetään museokierroksia, joilla tutustutaan entisajan nahanvalmistusprosessiin.

Kävijällä on tilaisuus nähdä omin silmin kovasinkivet, trakkiraudat ja myös ne kuuluisat nahkurin orret. Hyvällä tuurilla pääsee pyörittämään lasituskonettakin.

”Etenkin moni vanhempi vieras muistaa keränneensä lapsena parkkia eli pajunkuorta. Mutta vasta täällä he näkevät, mitä sillä tehtiin”, kertoo Portaan nahkurinverstasta isännöivä Tikka.

Verstaassa työstettiin nahkaa ja valmistettiin nahkatuotteita 1880-luvulta 1970-luvulle. Sen jälkeen rakennus jäi kolmeksi vuosikymmeneksi vaille käyttöä, kunnes tila päättyi viimeisen nahkurin **Eino Elon** tyttärentyttäreille **Johanna Pelto-Huikolle**.

Tikka ja Pelto-Huikko ihailivat paikkaa aikansa ja perustivat sitten tilalle ympärivuotisen museon, majoitusliikkeen, pito- ja juhlapalvelupaikan ja matkailukohteen.

Posti mätäveteen

Portaan verstaan perusti reilut 130 vuotta sitten nahkuri **Mathias Ivar Mård**. Hänen jälkeensä työtä jatkoi hänen poikansa **Arthur Iivar Stenroos**, jota seurasi liuta muita nahkureita.

Alun perin nahka parkittiin Portaassa luonnonmukaisilla kasviparkitusmenetelmillä. Pajun lisäksi parkitsemiseen sopivat koivun ja kuusen kuori.

Ennen parkituksen aloittamista nahat kerättiin suolavesisammioihin odottamaan, että niitä oli koossa tarpeeksi suuri erä eli posti. Yhdessä postissa oli 50–100 vuotaa.

Kylläinen suolavesi edisti varastoitumista, mutta kun nahkaa ryhdyttiin muokkaamaan, tavoiteltiin samaa suolapitoisuutta kuin vastanyljettyssä nahassa.

Ylimääräinen suola piti siksi huuhtoa pois viereisessä joessa. Sitten nahkuri kaavasi pitkällä kaarevalla veitsellä nahoista pois suurimmat lihan jäänteet.

Seuraavaksi nahat pääsivät pariiksi viikoksi turpoamaan kalkkisammioihin. Kalkki pehmitti nahan ja helpotti karvojen poistamista. Kalkkikäsittely myös irrotti nahasta rasvoja.

Sen jälkeen paisuneet nahakset peitattiin eli pantiin fermentoitumaan

Syljestä kromiin

Jos nahkaa ei parkitse, se joko mätänee tai kutistuu ja kovettuu käyttökelvottomaksi. Ilman parkitsemista ei olisi tehty satuloita tai suitsia, ei vaatteita eikä kenkiä.

Kasviparkitseminen perustuu parkkihappoihin eli tanniineihin ja kasvien fenolisiin uuteaineisiin eli flavonoideihin.

Parkkihappoja on monissa kasveissa, etenkin puiden kuorissa ja lehdistä. Varsinkin tammen kaarnaa on käytetty parkitsemisessa jo keskiajalla. Sana tanniini tulee alun perin tammen kaarnan vanhasta latinankielisestä nimestä.

Parkkihapot sitoutuvat vuoden kollageeneihin ja muihin proteiineihin ja tekevät nahoista joustavampia, veden- ja lämmönkestävämpiä ja vähemmän alttiita bakteereille.

Portaan nahkurinverstaan Kari Tikka kertoo, että kasviparkituksen ohessa on ollut muitakin luonnonmukaisia konsteja nahan käsittelyyn.

”Esimerkiksi intiaaneilla on ollut tapana, että kylän mummit ovat pureksineet nahanpalaset suussaan. Syljen entsyymit saavat nahan jämmään pehmeäksi.”

Nykyajan yleisin parkitusmenetelmä on kromiparkitus. Paljon käytetään myös synteettisiä kasviparkkihappoja, jonkin verran alunaa eli alumiinioksidia sekä näiden menetelmien yhdistelmiä.

Verstaan ullakolta löytyi kerpollinen vanhaa pajunkuorta.

Johanna Pelto-Huikko ja Kari Tikka esittelevät, kuinka nahkaa viimeisteltiin lasituskoneella.

Nahat parkittiin sammioissa, jotka oli täytetty erivahvaisilla parkkihappoliuoksilla.

Pajunkuorella parkittu nahka on punaruskeaa.

Portaan suutarinverstaassa syntyi muun muassa haitarivartisia jatsareita.

Parkitut nahokset kuivateltiin ensin orsilla ja pingotettiin sitten seinille.

» » »

pyyriksi kutsuttuun mätäveteen.

”Pyyri oli vettä, joka sisälsi kananpaskaa”, Tikka naurahtaa.

”Biologinen prosessi pehmensi viimeisetkin lihajānteet, minkä jälkeen ne saatiin helpommin irti. Myös kaikki rasva oli saatava pois, jotta nahat eivät härskiintyisi.”

Kerpollisella karamelliä

Vasta näiden alkuvalmisteluiden jälkeen alkoi varsinainen parkitus. Tässä vaiheessa tarvittiin pajunkuorta, jonka kerääminen oli lasten ja nuorten työtä.

”Suomessa käytettiin pajunkuorta, koska sen parkkipitoisuus oli hyvä. Kerppo eli säkillinen pajunkuorta on ollut markkinatavaraa 1800-luvulla. Kerpollisella parkkia sai tötteröllisen karamelliä”, Tikka vertaa.

Kerpot siirrettiin silppurin kautta maassa seisoviin sammioihin, minkä jälkeen päälle kaadettiin vettä. Portaan nahkurinverstaalla sammioita on ollut toistakymmentä. Jokainen on sisältänyt hieman erivahvuista parkkivettä.

Nahat piti ensin upottaa mahdol-

lisimman laimeaan parkkihappoliuokseen, jotta vuoden huokokset eivät vielä tukkeutuisi. Ensimmäisestä sammioista nahat siirrettiin aina vain vahvempaan liuokseen.

Parkitus kesti neljästä kuukaudesta puoleen vuoteen. Pari kertaa päivässä nahkoja käännettiin ja sekoitettiin pitkällä puusauvoilla. Sekoittelun ansiosta väristä tuli tasainen.

”Pajulla nahasta saatiin punaruskeaa. Koivun kuorta käytettäessä väristä tulee kellertävä, kuusen kuorella taas tumma”, Tikka kertoo.

Väkevimmän sammioikäsiteltyjen jälkeen parkkihiukkaset olivat lopulta tukkineet nahan huokokset ja tehneet nahasta mahdollisimman tiiviin. Silloin oli aika nostaa nahat pois sammioista ja kaavata ne vielä kerran ennen kuivaverstaalle viemistä.

Puhdistusurakka käsityönä

Nahkurin työ on vaatinut erinomaisia käsityöläistaitoja. Niitä vaadittiin myös nahkurinverstaan jälkien siivoamisessa.

Kasviparkitus ei ollut hätäisen miehen hommaa. 1900-luvulla Portaan nahkurit ottivatkin kasviparkituksen rinnalla käyttöön nopean kromiparkituksen. Se lyhensi parkitusaikaa kuudesta kuukaudesta kuuteen viikkoon.

Jälkipolville menetelmävaihdos tiesi kuitenkin kovaa urakkaa.

Paikan nykyiset omistajat Kari Tikka ja Johanna Pelto-Huikko joutuivat puhdistamaan kromin pilaaman maaperän pohjaveteen saakka ennen kuin saattoivat aloittaa tilan rakennusten kunnostamisen.

Pilaantuneen maan kunnostussuunnitelman teki ympäristöalan

konsulttiyritys Golder Associates.

Tikan mukaan aivan verstaan alla on aikoinaan ollut hiekkapeti, joka on toiminut alkeellisena ”puhdistuslaitoksena”. Kromilitku kaadettiin petiin suoraan tynnyreistä. Osa päästövesistä sitoutui maaperään rakennuksen alle.

Osa vesistä taas valui viereiseen jokeen ja sitoutui sen pohjakerrostumiin. 1970-luvulla joki ruopattiin, ja kromisedimentit kaivettiin ylös joen penkalle.

Sateenkaari maan alla

Verstaan alta kromin pilaamaa maata ei päässyt poistamaan millään koneella. Tikan ja Pelto-Huikon piti ensin varovasti purkaa talon lattia ja sitten paaluttaa koko vanha rakennus.

Käytetty kromisulfaattiliuos kaadettiin tynnyreistä suoraan maahan verstaan alle.

Reikiä seinissä

Kuivaverstaassa nahat rasvattiin ja kuivateltiin sitten orsilla. Siinäkin vaiheessa nahkuri ei voinut levähtää.

”Kuivumisen aikana nahka oli pidettävä käytännössä koko ajan liikkeessä, jotta se jäi mahdollisimman pehmeäksi.”

Uuden kostutuksen jälkeen nahat piitattiin nauloilla kiinni lautalavereihin tai seiniin, jossa ne jälleen kuivuivat.

Portaan verstaan seinät ovatkin täynnä pieniä reikiä. Vuosien saatossa seinille on pingotettu satoja ja satoja nahkoja. Aiempien sukupolvien työ on käsin kosketeltavissa.

Seuraavaksi nahkuri taas kostutti ja

sitten venytti eli trökkäsi nahat trakkiraudalla. Rasvatut nahat hän vaskasi eli silitti ja kiillotti lasituskoneella.

Nahan paksut osat ohennettiin terävällä valssiraudalla. Portaan nahkurinverstaalla oli käytössään oma ohennuskone.

Lopuksi nahan pintaan saatettiin tehdä narvirullalla tai korkkauslaudalla kuviointi. Sitten nahka oli vihdoin valmis luovutettavaksi eteenpäin suutarille.

Työlään prosessin aikana materiaalista hupeni leijonanosa.

”Raakavuodasta on 20 prosenttia nahkaa, 80 prosenttia jätettä”, Tikka laskee.

Portaan nahkurinverstaan suutarinrajassa nahat jalostettiin edelleen

Vasta sen jälkeen he pääsivät kaivamaan maata pois käsipelillä, lapioilla ja kottikärryillä. Heidän lisäksi koko suku valjastettiin urakkaan, joka kesti kokonaisen talven.

”Kaikkiaan tilalta vietiin pois 320 tonnia pilaantuneita maita. Määrästä kolmisensataa tonnia kaivoimme käsin talon pohjan alta”, Tikka kertoo.

Työ oli raskasta, mutta kaivettava maa ihmeen kaunista.

”Tynnyreiden alapuolinen maaperä oli turkoosinvihertävän violettiä, mitä ihmettelimme. Kromattu nahkahan on normaalisti siniharmaata. Pohdimmekin, syntykö kromipuskuriin vihertävä sävy hapettumisen yhteydessä.”

Talon alta löytyi myös nahkajätteitä kymmenien senttien kerroksina. Nekin olivat pilaantuneet kromilla.

Voimakkaasti ja lievästi pilaantuneet maat menivät puhdistettavaksi maarakennusyritys Niska & Nyyssösen Forssan kentälle. Kromin saastuttama nahkasilppu ja muut vaaralliset jätteet kuljetettiin Ekokemin käsitteilyyn.

Jos Portaan tila olisi pysynyt kasviparkitusmenetelmässä, maaperä ei olisi pilaantunut yhä pahasti kuin kromiparkituksen takia, Tikka sanoo.

”Paha hajuhaitta kasviparkituksesta on kyllä syntynyt ja biologista jätettä, joka on houkutelut rottia, mutta ei mitään pysyvästi luontoon jäävää.”

muun muassa lapikkaiksi ja erilaisiksi saappaiksi. Jatsareiksi kutsutut komeat saappaat erosivat muista varsiltaan, joissa on nilkkojen kohdalla laskokset.

1940-luvulla verstaan hittituote olivat kumiteräsaappaat. Niissä nahkainen varsi yhdistyi kumiseen teräosaan, jotka suutari tilasi valmiina ja ompeli sitten kiinni varteen.

Lisäksi suutarinverstaassa syntyi rukkasia sekä hevosvaljaita, siloja, remmejä ja muita hevoskaluja, joilla myös riitti kysyntää. □

Kirjoittaja on Uusiouutisten päätoimittaja. elina.saarinen@uusiouutiset.fi